

Narine Abgarjan
ÉLNI TOVÁBB

FORDÍTOTA: GORETITY JÓZSEF

NARINE ABGARJAN

ÉLNI
TÖVÁBB

Könyv azokról, akik túléltek a háborút.
Meg azokról, akik nem.

TYPOTEX

AD VERBUM

Published with the support of the Institute for Literary Translation (Russia).
A könyv a Műfordítási Intézet (Insztitut Perevoda, Oroszország) támogatásával jelent meg.
A fordítást az Alapítvány a Kelet- és Közép-európai Kutatásért és Képzésért támogatta.

Наринэ Абгарян: *Дальше жить*
Москва, Издательство АСТ, 2018

First published in the Russian language by Astrel imprint, St Petersburg, Russia

© Narine Abgaryan, 2018

The publication of the book was negotiated through

Banke, Goumen & Smirnova Literary Agency (www.bgs-agency.com)

Hungarian translation © Goretity József, 2022

Hungarian edition © Typotex, Budapest, 2022

Engedély nélkül semmilyen formában nem másolható!

ISBN 978 963 493 188 1

ISSN 2064–2989

TYPOTEX VILÁGIRODALOM

Kedves Olvasó!

Köszönjük, hogy kínálatunkból választott olvasnivalót!

Újabb kiadványainkról, akcióinkról a www.typotex.hu

és a facebook.com/typotexkiado oldalakon értesülhet.

TYPOTEX KIADÓ

Alapította Votisky Zsuzsa, 1989

A kiadó az 1795-ben alapított Magyar Könyvkiadók
és Könyvterjesztők Egyesülésének tagja.

Felelős kiadó: Németh Kinga

A kötetet gondozta és a borítót tervezte: Kiss Barnabás

Nyomdai kivitelezés: Séd Nyomda, Szekszárd

Felelős vezető: Dránovits Anna

ELŐSZÓ HELYETT

Z A N A Z A N

– ZANAZAN! HÉ, ZANAZAN! KÉRSZ KÖRTÉT?

Zanazannak hosszú szempillája és orgonaszínű szeme van. A haja dús, rézszínű, ősz szálak nélkül. Halántékánál zabolátlan fürtök rakoncátlankodnak.

Körtét nyújtok felé. Átnéz rajtam, nem kapja el a tekintetét.

– Vedd el a körtét, Zanazan.

Ingatja a fejét.

Zanazannak olívaszínű a bőre, piros foltokkal. Nagyon különleges, nincs rajta kívül még egy ilyen.

– Mivel kínáljalak meg?

Száját eltakarja a kézfejével – az életvonala alig kivehető, rövid, félúton megszakad.

– Zanazan?

– Hm?

– Beszéljess velem.

Hallgat. Az ujjai haloványak, hosszúak, a bal mutatóujján egyszerű gyűrűt visel. Áll, csábítóan keresztbe téve a lábait. A lábfején félhold alakú karcolás.

– Mikor sikerült megsebesíteni magad?

Megvonja a vállát. Zavartan mosolyog, mintha csak befelé tenné.

Szeretném átölelni, magamhoz szorítani, de nem szabad.
Zanazan nem szereti, ha hozzáérnek.

– Ha képes lennék rá, megrajzolnám a portrédát.

Hitetlenkedve néz. Némi hezitálás után elveszi a körtét.

– Mondj nekem valamit, Zanazan.

Elmegy, gondosan becsukja maga után az ajtót.

Gondolatban figyelemmel kísérem, ahogy megy lefelé a lépcsőn – egy lépcsőforduló, kettő. Kifordul a lépcsőház hűvöséből a napsütötte udvarra.

– Zanazan! Hé, Zanazan! – szólnak utána a gyerekek.

De ő csak megy, hátra sem fordul. Copfját átveti a vállán, a vége mulatságos gumival van összefogva.

Terhes volt, amikor kitört a háború. A fájások egy bombázás idején kezdődtek. Mentőt hívni lehetetlen volt – a telefonok süketek és némák. A szomszédoktól sem lehetett segítséget kérni – minek életveszélybe sodorni másokat. Túrt, a végsőkéig. Amikor a fájdalmai már elviselhetetlenné váltak, összeszedelőzködtek a férjével, és elindultak a kórházba. A férjét repeszek találták el, a gyermekét sem tudták megmenteni.

– Zanazan! Hé, Zanazan! – szölongatják a gyerekek.

De ő csak megy, hátra sem fordul.

Kettesben élnek idős anyósával.

– Kire hagylak, amikor nekem el kell mennem? – sírja az anyósa.

Zanazan szelíden, békésen mosolyog. Felé nyújtja a körtét.

– M-m-m-m.

Hosszú, dús szempillája és orgonaszínű szeme van. Látott már valaki orgonaszínű szemet? Én láttam. Zanazanét.

M E R E L O C

GINAMANC METAKSZIJA KORÁN LÉP KI A HÁZBÓL, MÉG ÉPPEN csak pirkad. Falusi fecskecsapat röppen fel a ciprusligetből, köröznek a magasban, hegyes szárnyukkal végigkaristolják a derengő égbolt vásznát. Hangtalan hull le az első harmatcsepp – sűrű, éltető –, és kitessékeli az éjszakát. Egy tücsök, eltévedve az időben, hosszú ciripelésbe kezd: prrrr, prrrr.

– Jó reggelt, te kis ágrólszakadt – köszönti gondolatban Metakszija. A tücsök pedig, mintha csak meghallotta volna, félbeszakítja ciripelését és elhallgat.

Ma Mereloc* van. A hagyomány szerint az emberek e napon előbb az engesztelő szentmisére mennek, és csak azután keresik fel a sírokat. Korábban Metakszija is követte ezt a hagyományt, de egyszer csak az jutott az eszébe, hogy nem helyénvaló későbbre hagyni a holtak meglátogatását: minek nekik a liturgia, amikor ők már úgymint olyan világban tartózkodnak, amelyben az emberi dolgoknak nincs semmi jelentőségük. Ezért jobb lenne, elmélkedett Metakszija, előbb menni ki a temetőbe, és csak azután fogni akármi másba. Hogy eloszlassa gyötrő kételeyeit, elment tanácsot kérni a plébánoshoz. A pap meghallgatta,

* Mereloc – a sírlátogatás napja.

egyetértően bólogatott – csináld úgy, ahogy jónak látod, ha így nyugodtabbnak érzed magad... És Metakszija így érezte magát nyugodtabbnak.

A temetőig sokat kell menni. A folyami kavicsal terített út előbb a házak között kanyarog, aztán hirtelen fordul egyet, és elindul felfelé a domboldalon, oda, ahol alacsony kerítésükkel szorosan egymáshoz simulva egyre csak sorakoznak és sorakoznak a berdiek végső szálláshelyei. Úgy mennek el az emberek, mintha egymással versenyeznének. Nem is olyan régen még Razmik sírja volt a legszélső, most pedig már három soron keresztül lehet csak eljutni hozzá. Metakszija olyan helyet talált neki, ahol tágas tér is nyílik, és az égbolt is kerek. Azt kérte, hogy jobbra, a szomorúfűz oltalmába helyezzék el. Balra, ha eljön az ő ideje, őt fogják idehelyezni, már meg is beszélte Caturral, a sírásóval, sőt még a pénzt is előre odaadta neki. Catur húzódozott, ő azonban ragaszkodott hozzá: „Nézd meg magad – csont és bőr vagy. Mi van, ha a halál télen, a legnagyobb hidegben visz el engem? Honnan lesz erőd, hogy a fagyos földet kiásd? Így meg szedsz magadnak egy tányér bablevest, feljavítod egy kis disznótepertővel, iszol rá egy kupica sompálinkát... Neked is jó lesz, nekem is, mert úgy fog kinézni, mintha megvendégnélék!” Catur elvette a pénzt, viszont a következő tavaszon megjelent Metakszijánál, és fölásta a kertjét. „Nem bírsz elválni az ásótól?” – élcelődött Metakszija. „Összenöttem vele” – nevetett föl fintorogva Catur, és rátámaszkodott az ásónyélre.

És hányadik éve megy már ez így! Tavasszal felássa a kertet, ősszel pedig segít a krumpliszedésben meg a kukoricatörésben. Metakszija kezdetben le akarta beszélni róla, de aztán megbékélt vele. Ha egyszer jön, akkor nyilván jönnie kell. Köszönetképpen

pomponos sapkákat köt Catur gyermekeinek. Három gyermeke van, egyik kisebb, mint a másik. Úgy néznek ki ezekben a színes sapkákban, mint valami mókás törpék.

A temetőben akkora a csönd, hogy még a rigók trillái sem képesek megzavarni. Metakszija nagy gonddal szedi rendbe a sírt: lemossa és szárazra törli a kerítést, kihuzigálja a gyomokat, megöntözi a virágokat. Amikor letörli a port meg az esőzésektől felgyűlt sarat a sírkőről, a születési és halálozási évszámok néma szemrehányásként tűnnek elő. Metakszija tovább tartja vissza lélegzetét, mint ameddig erejéből telik. Hát meg lehet békélni azzal, ha a fiatalok mennek el? Tizenhét éves volt, élnie és élnie kellett volna még.

Amikor végez a rendrakással, tömjént szór a gyászkehelybe, óvatosan gyufát gyújt. Amíg a hajnali szél szét nem oszlatja a fullasztó, édes füstöt, Metakszija az alacsony kispadon üldögél, kezét összefonja az ölében, nézi a horizontot. Ott, a távoli, görbe hátú dombon túl maradt a férje sírja: nem lát el odáig, és elrepülni sem tud oda. Ki gondolta volna, hogy ilyen rövid időre szóló boldogságot ad neki a sors?! Metakszija szerető családban nőtt fel – volt apja, anyja meg három bátyja. Férjes asszonyi létről nem is ábrándozott, mivel nem volt szerencséje a külsejével: nagy volt az orra, kancsal a szeme és fonálvékony az ajka. Megbékélt magányos sorsával, és az unokaöccseit pesztrálta, akiket az életénél is jobban szeretett. De miután betöltötte a negyvenet, a maga számára is váratlanul férjhez ment – Razmik apjához. Átköltözött hozzá a határon túlra, a szülőfalujába, Omarbejlibe, ahol öt örmény család jutott hetven azerira. Razmik tizenhárom éves volt, a legnehezebb, legtüskésebb korban, és az apja nem is boldogult vele. A faluban pedig sajnálták: szegény kis árva, nem elég,

hogy elvesztette az anyját, most az apja, szinte azonnal, elvett egy másik nőt. Ki látott már olyat, hogy a mostohaanya szereti a nevelt fiát?! Mihelyt lesz sajátja, a világból is kiszekálja azt a fiút. Metakszija nem törődött a szóbeszéddel, de a lelke mélyén ő is tartott tőle, hogy ha szül egy saját gyermeket, akkor el fog fordulni Razmiktól. Így aztán sehogy sem szánta rá magát, hogy teherbe essen. Négy év múlva pedig már nem élt a férje: az éjszaka kellős közepén ment el, szívszélhűdésben: felkiáltott a kínzó fájdalomtól, összegörnyedt, meglökte Metaksziját a könyökével, és elhallgatott. Razmik kerek perec visszautasította, hogy átköltözzön Örményországba, habár Metakszija nagyon kérlelte. „Hová mennék, itt az iskola, végzős vagyok!” – háborodott fel a fiú. Metakszija engedett, de a szavát vette, hogy ha felveszik a főiskolára, átköltöznek. Razmik beleegyezett, azzal a feltétellel, hogy átköltöztetik a szülei sírját is Berdbe. Metakszija vérig sértődött: hogy is gondolhattad, hogy itt hagyom őket?! A fiú átölelte, és sírva fakadt. Onnantól kezdve második anyjának nevezte. Néha egyszerűen csak Másodiknak. Metakszija pedig, tréfálkozva, Elsőnek Razmikot. Így éltek tovább, felelgetve egymásnak: Első – Második, Második – Első.

Amikor kitört a háború, a határ menti falvak lakói nem különösebben izgultak: az emberek itt már évtizedek óta barátkoztak egymással és átjártak egymáshoz vendégségbe. A háború valahol a távolban zajlik, minket nem érint, ebben egyáltalán nem kételkedtek. Adná isten, értett egyet velük Metakszija. Ezért aztán nyugodt szívvel indult el meglátogatni betegeskedő anyját. Csak ételt készített, és megkérte a szomszédasszonyát, hogy szedje be a mosott ruhát a szárítókötélről – Razmik úgyis elfelejti.

Késő éjjel érkezett a hír, hogy Omarbejliben nyugtalanság támadt: a határ irányából lövéseket hallani, és látni, hogy ég néhány ház. Metakszija csak két nap múlva tudott visszajutni. A ház épen, egészben állt, csak a kapu hajlott meg valami súlyos ütéstől. Metakszija végigfuttatta ujját a horpadáson, és beleborzongott a meggörbült fém szálkás érintésébe. A szárítókötélen kint lógott a kérgesre száradt ruhanemű. A házban olyan csönd honolt, hogy az ember a saját szívverését is hallhatta. Razmik nem volt sehol, de aztán meglett, a hátsó udvarban: egész testét göröngyök és kerti szerszámok borították. Metakszija leszedte az arcáról a földet, aztán csak tartotta a markában, és azt sem tudva, mit csinál, a rettenettől és a fájdalomtól fuldokolva lenyelt belőle egy adagot, a többit pedig a ruhakivágásába szórta. Begyűjtött a tűzhelybe, vizet tett fel melegedni. A pincéből felhozta a nagy lavórt, amelyikben a gyapjút áztatta. Befektette Razmikot. Óvatosan, lélegzetét visszafojtva mosdatta, mintha attól félne, hogy felébreszti. Amikor felfogta, hogy sosem látta még a fiút meztelenül, zavarát leplezve suttogni kezdett hozzá: „Milyen daliás vagy, kisfiam, milyen gyönyörű tested van. Mennyire megvan mindened – hogy élj, hogy örülj, hogy boldog légy. Ha nem lenne itt ez a seb a hasadon... de mindjárt bekötözöm, hogy ne csúfítsa el a szépségedet. Rád adom az öltönyt, amit az érettségire vettünk. Hátrafésülöm rakoncátlan fürtjeid – sosem engedted, csak elkapkodtad a fejedet, grimaszokat vágtál –, ne nyúlj hozzá, jól van az úgy is! Szép tiszta, magas homlokod van, te pedig nem akartad, hogy látsszon...”

A cipőről le kellett mondania, mert nem ment rá a fiú szétromcsolt lábfejeére. „De hiszen úgy is meg lehet ölni valakit, hogy

nem kínozzák meg. Mire való a kínzás?” – suttogta Metakszija, miközben törülközőbe tekerte Razmik lábfejét. Kitolta a fészerből a talicskát, puha pléddel leterítette, ráfektette Razmikot, és elindult vele az udvarról. A szomszéd házak mély hallgatással kísérték. Metakszija egyszer sem fordult vissza, hogy kiérdemelje búcsúpillantásukat. Búcsúzni azoktól szokás, akiknek van mit mondaniuk. Ők pedig nem tudtak mondani neki semmit.

Egy széllökés átható fenyőillatot és a hegyi áradástól felduzdadt folyó távoli morajlását hozta magával. A nap, éppen csak kikandikálva a Leány-szikla mögül, tetőtől talpig bearanyozta az eget. Metakszija mélyet sóhajtva felállt, lezárta a gyászkelyhet, és betette a mélyedésbe. A sír fejrészénél otthagyt egy darabka házikenyeret – az égi angyaloknak. Elköszönt, megkérve Razmik-dzsant, hogy ne idegeskedjen és ne epekedjen – a jövő héten újra eljövök. Gondosan betette maga után a kerítéskaput, és elment.

Berd gyermekkacagással, férfiköhéccseléssel, asszonyi suttogással ébredt. Metakszija leereszkedett a domboldalon, miközben teljes tüdővel szívta be a reggeli levegőt. Sietnie kellett: hamarosan kezdődik az engesztelő szentmise. A halottaknak, persze, nincsen rá szükségük. Az élőknek viszont annál fontosabb.